

azt mozdítani. Bírálati lesz tehát a könyvismertetés : de hol bírálat van, ott ellenbírálatnak is helyet kell adni. Az ez által keletkező eszmezsurlódás legjobban és legkényelmesben folyhat a szerkesztőnek felelőssége mellett. — A bizottság helyeslé azt, hogy 10 ívnyi három füzetben jelenjenek meg júniusban, szeptemberben és decemberben az idei Nyelvtudományi Közlemények ; — arra is reá álla, hogy a könyvismertető rész csak a szerkesztő felelőssége alatt álljon, minek példáját a Tudománytár szerkesztése is mutatta már.

HUNFALVY PÁL
bizottsági jegyző.

II. KÖNYVISMERTETÉS.

HOMÉR ILIÁSA. ISKOLÁK SZÁMÁRA MAGYARÁZTA ÉS KIADTA
PONORI THEWREWK EMIL, GYMNASIUMI TANÁR. ELSŐ ÉNEK.
PEST, 1862.

Thewrewk Emil úr tudtomra első, ki *magyarúl ért magyarázatokkal való Homérrt* vállalkozott volna kiadni, s így imez első füzet, melylyel kezdi vállalatát, méltán vonja magára kiváló figyelmünket. S meg kell vallani : a figyelem, melylyel kezünkbe vesszük Th. úr könyvecskéjét, azonnal őszinte örvendezéssé is válik, mihelyt csak rövid bepillantás után észre vesszük, hogy kiadó és magyarázó úr nem csak általában alapos philologiai képzettségének szép mutatványát adja abban, hanem különösen a homéri munkák kritikai olvasását és magyarázatát illető legújabb külföldi kutatásoknak értelmes ismeretét és azoknak alkalmazásában való önálló ítéletét is bizonyítja, sőt már a hasonlító görög-árja tudománynak némely eredményeit igyekszik fölhasználni, és — a minék legjobban örülünk — sokhelyt „de suo” is előmozdítja auctorjának helyes olvasását és megértetését, valamint magyarázatait magyar ifju fölfogására nézve a magyar nyelv eszejárásához alkalmazza. — Mind ez elég indító ok arra, hogy szorosabb vizsgálat alá vegyük Th. úrnak Homér-kiadását — mert megérdemel ilyent ; sőt tegyék azt még mások is, hogy, ha ez első kísérletben hiányok és tévedések tapasztaltatnak is még, az ezek ellen

való kifogásaink a kiadásnak várható és iskolai irodalmunk érdekében igazán óhajtható folytatásában tekintetbe vétethessenek.

Mi tehát először is Th. úr kiadásának álláspontja, azaz, kiknek számára adta ki az Ilias I. énekét? A címlapon az van, hogy „iskolák számára magyarázta és kiadta“, s mint értsük ezt, láthatjuk az utószóából (88. l.): „mi magyarázataimat illeti, itt kettőre voltam tekintettel: a tanulóra úgy mint a tanárra.“ Tehát kettőnek számára való volna a kiadás, és így kétféle igényeket tartozik kielégíteni: a tanárnak meg a tanulónak igényeit. Igaz, hogy e kétféle igények sokban ugyanazok, találkoznak egymással annyiban, hogy, a mit a tanulónak mondani és vele akarunk tudatni és értetni, azt magától értetődleg a tanár is tartozik tudni és érteni (noha megint föl kell tenni róla, hogy nem csak akkor tudja és tanulja meg azt először, mikor a tanulóval akarja közölni); de más részről sokkal több az, mit csak a tanárnak kell tudnia és értenie, nem azért, hogy mind azt a tanuló eleibe tálalja, hanem, hogy a tanulónak valót is úgy adhassa, mint kell. Tanárnak és tanulónak egyaránt való kiadást ennél fogva nem csak bajosabb föladatnak tartunk, hanem olyan-
nak is, mely magában azon alkalmatlanságot rejti, hogy a tanár azt is kapja, mi neki már fölösleges (vagy legalább kellene, hogy az legyen), a tanuló meg azt is, mi neki épenséggel nem kell, mert az ő tanulási körén, sőt az ő érthetésén merőben kívül esik. Ehhez járul még, hogy a kétféle igényeket egyszerre kielégíteni akaró kiadó könynyen elvesztheti az a kettő között kellő arányt és mértéket, úgy hogy utólvégre a „két legyet egy csapással“ talál rajta beteljesedni. — Th. úr munkája is e tekintetben, a mint nekem látszik, többet nyújt a tanárnak, mint a tanulónak. Különösen a textus olvasását illető kritikai jegyzeteket a folyó magyarázatok közé teszi; a magyarázatok magok nagyobbrészt igen tudósszerűk, és tele vannak rakva idézetekkel; mihez még hozzájárul, hogy néha előadásuk épen nem tiszta tárgyias, hanem vitatkozó és értekező, minél fogva aztán nem illenek tanulónak szánt iskolai könyvbe. Mert hiába teszi kiadó úr zárjel [ ] közé, mit épen csak tanárnak akart írni; a tanuló mégis olvassa, és furcsa is volna azt parancsolni rá, hogy ne olvassa, a mi kezében és szeme előtt van; pedig ha olvassa, nem hiszem, hogy valami nagy hasznát venné a mindenféle zeitschrift-ek meg külföldi munkák emlegetésének, melyeknek soha hírét nem hallotta, se színét nem láthatta; sőt mind ez csak elriasztja és kedvét rontja a tanulónak, mint-

hogy tudva levő dolog, hogy az idézetek felettébb való szaporítása még szakember olvasónak sem esik kedvesen. Mind ennélfogva én Th. úr kiadását nem annyira tanulónak, mint tanár kezébe valónak tartom, s tulajdonképi rendeltetésének csak akkor felelhetett meg jobban, ha mind a textus-kritikai észrevételek, mind a vitatkozó és tudós apparatussal bővülködő magyarázatok nem a textus alatt adának, hanem vagy hátul egy külön jegyzet-függelékben, vagy még jobban merőben külön füzetben vagy füzetekben, melyek természetesen aztán nem csak egy énekre szorítkozhatnának. — Elég ennyi Th. úr kiadásának álláspontjáról. Nézzük már, mi megjegyezni való van a részletekben, melyeket nyújt, még pedig 1) a textus kritikai olvasását illető; 2) a magyarázó jegyzetekben.

7. v. Kétség kívül jól teszi Th. úr, hogy itt és másutt az *Ἀρρεϊδης*-t hozza be, az eddigi *Ἀρρεϊδης* helyett, ebben Meyer Leo helyes észrevételét követvén, hogy ezekben az *ει*, minthogy az *ιδης* képző *ει*-féle tőhez járúl, *ει*-t helyett való. Hány kelletlen spondaeustól szabadúlnak így a gördülékény homéri versek? — 9. v. ő. Elfogadják kiadó azon megkülönböztetést, hogy az úgynevezett articulus ó, ha mutató névmásként áll, ékezetes legyen. Megvallom ez kissé mesterkéltyű distinctio, különösen ha valaki azt is állítja, hogy Homérnál még nem igen van articulus, s ha látszik is annak, sokszor még demonstrativumnak fogható föl. Akkor inkább az „articulus“ ó-t is írjuk ékezettel, miután ez úgy sem egyéb, mint pron. demonstr. = szkr. *sza*; és a *τοῦ τῶ* stbit is ékezettel írjuk. Ide való még 33. v. *ὄς*, melyet, ha demonstrativum, Beckerrel *ὄς*-nak ír kiadónk: *ὄς ἐφατ'*. A circumflexus igaz, hogy helyesebb, mint az acutus, melylyel ezt eddig így írták: *ὄς*, miután e szó az adverbiumok kategóriájába esvén, a ó tőből szintúgy kell, hogy *ὄς* legyen, mint *καλό* tőből *καλῶς*.

35. v. Kiadónk saját conjecturáját hozza a textusba, melyet ez egyszer mégsem mondhatunk sikerültnek. Így ír: *κλυθί μιν, ἀργυρότοξε, ὃ Χρύσην ἀμφιβέβηκας*. A textusban ez volt: *ἀργυρότοξ', ὃς Χρύσην . . .* Th. úr a spondaeust akarja eltávolítani, s támaszkodván arra, hogy Savelsberg a görög relativumot eredetileg digammával kezdőnek bizonyítottotta volna, bátran visszaállítja *ἀργυρότοξε*-t, mert a következővel nem volna hiatus; de még így sem kerül ki a dactylus; kell, hogy a *ὄς* positiója is eltűnjék, s ezért ezt írja helyette: *ὄ*. Th. úr itt igazi eredeti relativumról szól, mert hiszen csak ez, sze-

rinte és Savelsberg szerint, digammás; ámde az eredeti relativum (akár ez = szkr. *ja* relativum, akár = szkr. *ka* interrogativum = eredetibb *kva*, miből Savelsbergnek a görög relativum számára kikerül a digammája) soha sem lehet nominativusban ϵ nélkül (valamint a szanszkritban is a *ja* vagy *ka* töknek csak *jasz*, *kasz* a nominativusa). Tehát mint relativum csak $\omicron$ s lehet, a mi a dactylust nem engedi. Ha ellenben Th. úr az eredeti relativumtól elállván, itt a $\acute{o}$ eredeti demonstrativumot akarná látni, (melynek szkrit mása: *sz*, nominativusban is lehet vég *sz* nélkül *sz*, nem *szasz*), noha ennek homérusi nyelvészokás szerint itt állhatását nem merném biztosnak állítani: megint a hiatus nehézsége kerül elő, mert az egyszerű igazi spiritus asper (és ilyen csakugyan az eredeti *sz*-ből eredő; $\acute{o}$ = szkr. *sz*) nem hiatustöltő. Tehát kell, hogy maradjon a hogy volt: ἀργυρότος' ὄς, a mivel egyszersmind a caesura is jobb. — 288. v. πᾶσιν δὲ ἀνάσσειν (sajtóhibából πᾶσιν van). Ezen, alkalmasint Bekkertől való, olvasásban az a baj, hogy a ν ἐργαλειωτικόν mássalhangzó ($\delta\epsilon$) előtt áll csak azért, hogy positióban legyen az előtt való ι . Ennekelötte így volt: πάντεσσι δ' ἀνάσσειν, a mi legfelebb azért tűnhetik föl, hogy az ἀνάσσειν-nek volt kezdő digammája már nem látszik. Ámde ez nem oly nagy baj. Iliás VI, 162. ὄρωτο πολὺν πρῶτος μὲν ἀναξάνδρων Ἀγαμέμνων; itt az ἀναξ semmi digammájának nem lehet semmi hatása, mert μὲν-nek nem szabad positióban lennie. XVI, 572. van ἀνάσσω-tól az imperfectum ἤνασσαν, szintén Od. XI, 276. ἤνασσε, mit csak úgy lehet képzelni, ha az ἀνάσσω, mint tisztán vocalissal kezdődő ige éreztetik a nyelvben; máskülönben ἐάνασσε (= ἐγᾶνασσε) lett volna. Mert ilyen helyeket, milyen Il. V, 105. ὄρσεν ἀναξ, számba sem vesszünk, mert Bekkerék ezeket egyszcriben megdigammázva küigazítanak. A digamma valaha megvoltára támaszkodva mindenütt restituálgatni Homérnak olvasását, épen nem tanácsos dolog. Mert annyi bizonyos, hogy, noha eredeti ν = γ hang átjutott is még a különvaló görög nyelvbe, és létezett is még helyenként dialectice, a homéri költemények mégis csak olyan korban és olyan nyelven készültek, melyben a digamma még megvolt némely szókban, más szókban már csak tetszés szerint ejtethetett, el is maradhatott, másokból végre egészen eltűnt volt. A digammának a görögből elveszése egy hangtani processus; ilyen pedig nem szokott se nem egyszerre és egy pillantat alatt, se nem minden alája esendő esetekben egyaránt menni végbe a nyelvek külső fejlődésében. Sok eredeti indogerman *sz* a görögben

spiritus asper lett, ámde nem lett azzá mindenik eredeti sz. Ezeknél fogva cseppet sem csudálkozhatunk azon, hogy *ἀνάξ* v. *ἀνάσσω*, noha csakugyan digammás volt, mégis digammátlannak is van használva Homérban. Jó hasonlója lehet e tekintetben az *ἀνῆρ* szó, melyet általában digammátlannak tartanak, és sokhelyt a homéri metrum miatt nem is lehet digammás, p. o. II. VII, 155. *τὸν δὲ μῆχιστον καὶ κάρτιστον κτάνον ἄνδρα*. XIX, 295. *οἱ δὲ μὲν οὐδὲ μ' εἰσικες, ὅτ' ἀνδρ' ἐμὸν . .* De mégis Legerlotz (Kuhn, zeitschr. X, 374.) az *ἀνῆρ* szónak oly etymológiáját teszi igen valószínűvé, mely szerint az digammával, sőt eredetileg *γγ*-vel kezdődött (*γανῆρ*, *γγανῆρ* — *γαν-ῆρ*) gyöke és értelme szerint: *gen-itor*). Idéz ő néhány Homérbeli helyet is, hol *ἀνῆρ* előtt hiatus van: II. 216. *αἰσχιστος δὲ ἀνῆρ*. IX, 193. és többhelyt *κλέα ἀνδρῶν*. Végre tehát úgy véljük, hogy a *πάντεσσι δ' ἀνάσσειν*-féle olvasást meg kell tartani.

518. v. Th. úr a megvolt: *ἔργ' ὅτι* helyett La Roche ezen conjecturáját veszi föl: *ἔργα ὁ*; ezt még avval is támogatván, mert *ὅτι* digammás levén, előtte az elisióknak nem lehet helye. Erre azt kell megjegyeznünk, hogy ha a latin *quod a ὅτι* jelentésével van, s így *ὁ* is = *ὅτι lehetne*, ez épen nem elégséges megokolás, sőt ez egy nyelvténynek subjectív fölvétele, milyent philologus meg nem engedhet magának. Továbbá pedig itt a *ὅτι*-t sokkal alkalmasabbnak tartjuk, mint temporalis conjunctiót, egybevetvén a mi helyünket a 573. versben találkozó hasonnemű helylyel, hol a *hypotheticus ei* sokkal közelebb áll a mi *ὅτι*-nkhoz, mint egy (különben nem is nyelvszokásos *ὅτι* jelentésű) *ὁ*. Végre a relativum előtt való elisio nem lehetésére nézve (mert a *ὅτι* és a görög relativum általában digammás volna), a már fentebb a digammáról mondottakon kívül, még akárhány homéri helyre figyelmeztetek, melyek könnyen föltálalhatók, hol a relativum mássalhangzón végződő rövid szótagot nem teszen positióba, a minek akkor kellene lennie, ha még digamma hatna a relativum elején*). — Az előbbieket szerint már magától itélődik meg Th. úr 537. v. tette conjecturája: *ἰδοῦσα ὁ οἱ* e helyett: *ἰδοῦσ' ὅτι οἱ*. — Jó a 582. versben való olvasás: *τόν γε ἐπεισσι*, és nem így: *τόν γ' ἐπέεσσι*. Szintén a *ν ἐφελεκυστικόν*-nak biztos digamma előtt eltörlését elfogadhatónak tartjuk, mint 608. v. *ποίησε ἰδυίησι*, nem: *ποίησεν*.

*) Maga Th. úr is enged elisiót, p. o. *ὅτι* előtt 610. *κοιμᾶθ' ὅτι* 567. *ἰόνθ' ὅτι* 493. *ἀλλ' ὅτι*; *ὄν* előtt 547. *ἀλλ' ὄν*.

A többire nézve az olvasónak legfelebb még némely Bekker szerint fölvelt írási sajátságok fognak föltünni, melyeket mint okszerüeket többnyire helyeslehetünk; p. o. némely szók különírása: *δάκρυ χέοντος*, *ἐν φρονέων* (van *καλὰ φρονέων* is) stb. Csak az *ἐνὶ κρείων* ellen tennénk kifogást, miután a *κρείων* csak főnév jellemű, a melylyel *ἐὼν*, mint themaalak csak igazi összetételben egyesülhet (v. ö. *ἐὼρσθενής*, mit épen nem szeretnénk, így látni: *ἐὼρὸ σθενής*, sem ezt: *ἐὼρόπα* így: *ἐὼρὸ ὄπα*). — Azonban igen sajnálni kell, hogy a textusban is annyi sajtóhiba megmaradt, még pedig kétszer egész egy szó maradt ki a textusból. Ezeket egyebekkel együtt megjegyzi ugyan kiadó úr, ki talán legjobban bánja azokat, a „javítani valók“ között; de van még egyéb, mely elkerülte figyelmét: pedig homéri textus legalább hibátlanul legyen nyomtatva. 25. v. *ἐπι*, 29. *ἐγὼ* — *ἐγῶ*, 109. *ἀγορεύεις* — *ἀγορεύεις*; 113. nem látszik jól az *ἔχειν* accentusa; 338. *καί* — *καί*; 343. *καί* — *καί*; 344. *σοοί* — *σοοί*; 358. *πατρι* — *πατρι*; 522. *ἀπόστιχε* — *ἀπόστιχε*; 532. *ἄλτο* — *ἄλτο*; 583. *ἡμιν* — *ἡμιν*. Ezenkívül kolon kellett volna a 16. 84. 105. 172. 361. 539. 551. versek végén. Csekélységek ezek, de görög classicus kiadásában az ilyen bármily csekély hibák nagyon kellemetlenül hatnak az olvasóra. A jegyzetekben nem különben van a dolog, de ezeket félre hagyjuk. — Fordúljunk immár a magyarázatokhoz.

2. v. Az *οὐλομένην* ily fordítása: *vészest*, megadja ugyan a gyökéből s az összefüggésből kivehető értelmet; de magyarázó úrnak ugyanez alaknak képződéséről is kellett volna nyilatkoznia, nem elégedvén meg ily értelmezéssel: „tulajdonképen min az *ὄλοιο* átok végbement“, mi tulajdonképen rá sem illik a *μητις*-re, hanem az ennek hatása alá kerülő objectumokra. Egyébiránt az *οὐλόμενος*-t nem valami rendhagyó II. aoristusnak tartom, melyben ok nélkül *ov* volna *o* helyett*), hanem a mint *βούλομαι* tudvalevőleg *βόλλομαι* — *βίλλομαι*-ből ered, a *vo* (= szanszkr. *na*, IX. igeosztálybeli) praesensjellelmzővel készült, úgy egy szintígy alakult *ὄλλομαι* lett *ὄλλομαι*, *οὐλομαι*. Az *ὄλλομαι* is csak *vu* (= szkr. *nu* V. igeosztálybeli) praesensjellelmzővel készült, és *ὄλλομαι* helyett való. — A magyar nyelvből vett hasonlatok és párhuzamok, melyeket magyarázó úr többször használ, nagyon jók és kivált tanulónál a megértést segítők, ha találók; itt nem egészen világos, hogy mi is *veszett*, *áldott* és *átkozott*

*) V. ö. Th. úrnak a 44. vershez írt jegyzetét.

szavainkat olyan cselekvő értelemben használjuk, a milyenben Th. úr akarja, hogy a *vészes* (= vészhozó, vészokozó)-féle *οὐλόμενος*-szal egybevetethők legyenek. — 6. v. *τὰ προῶτα* „egyszer.“ El nem fogadható. — 8. v. Jól magyarázza az *ἔριδι ξυνέηκε μάχασθαι* = *εἰς ἔριδα* ξ. μ. De nem jó a magyar *nek* ragnak párhúzamba hozatala: mert ez mint irányjelentő épen nem vethető egybe az eredetileg locativusi és pedig hollétjelentő görög dativussal. — 20. v. *παῖδα δ' ἔμοι . . .* Úgy hiszem, hogy itt több van egy chiasmus üres figurájánál. Chryses vissza akarja kérni leányát, kinek elvesztése atyai szívért mélyen megszorította. Ez forog tehát eszében, mint azon tárgy, melyre minden gondolatja czéloz. A *ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν . . . ἐκπέροαι Πριάμοιο πόλιν καὶ οἶκαδ' ἰέσθαι* csak bevezető köszöntés és jót kívánás; de most elötölódik és kitör egyszerre, mit akar tulajdonképen, s ez, mert indulatosan beszéll, nem kezdődhetik jobban, lélektani valóság szerint, mint így: *παῖδα δ' ἔμοι . . .* „de gyermekem, csak édes gyermekem“ stb. Az egész beszédnek menete röviden így határozható meg magyarosan: „Isten áldjon meg benneteket; csak gyermekem, édes gyermekemet ereszszétek vissza s fogadjatok érte váltságot“ stb. — 22. v. *ἐπενφήμησαν* „helyeslőleg mondák.“ Még jobban lehetne kifejezni a görög igébeli *ἐπί*-t is: helyeslőleg mondák *rá*. — 35. v. *ἀπάνευθε κιών*. Nem annyira a „messzére elmenvén“ látszik az igazi értelemnek, mint „el-vissza-menvén.“ Főszűly az *ἀπό*-ra esik, mely nem ritkán a távozáson kívül a visszafelé való irányt is kifejezi; p. o. *ἀπονέεισθαι*. V. ö. az *ἀπό*-val egy eredetű *ἄψ*-ot is. — 37. v. *ἀμφιβέβηκας* „a latin *tenes*.“ De nem ártott volna, ha magyarázó úr ezen nem is annyira jelentést, mint végezetre való szóértéket a szó tulajdonképi jelentéséből fejtegeti. E helyett egy kissé mélységes magyarázatot ad, hogy a görög nyugvásjelentő igék jelenje helyett mozgásjelentő igéknek múltját szereti használni, azáltal a nyugvást csakis, mint az előbbi cselekvés (t. i. mozgás) eredményét mutatván. A képző művészetekből ehhez a járó alak ábrázolását hasonlítja. No, ez messze esik s nem is talál; de az imént említett nyelvészeti állítása is, szorosán véve, nem igaz. Vegyünk p. o. igazi „nyugvásjelentő“ igét, p. o. *κείται*. Ha e helyett a nyelv azt mondaná: „oda esett, oda tették“, akkor épen egészen mást mondana, más fogalmat fejezne ki (t. i. az oda jutását), melynek ama fogalom (a fekvésé) nem eredménye, hanem, más tartalmúsága mellett is, utána

keletkezhetik és hozzá csatlakozhatnak. Az pedig furcsa beszéd, hogy p. o. a görög egyvalamely fogalmat fejezván ki (p. o. valamely mozgását) tulajdonképen egy másik rá következő fogalmat (p. o. valamely nyugvását) akar kifejezni, melyet egy másik nyelv szokott kifejezni. Azonban, hogy az ἀμφιβέβηκας-ra visszatérjünk, még más is van a dologban. A perfectumi alaknak mindenkor és mindenütt egy elmúlt cselekvés jelentését akarják tulajdonítani, holott néha, a mit csak egy régibb megvolt nyelvállapotnak maradványának tekinthetünk, épen nincs benne az idői jelentés affectiója. Hogy p. o. ὄδα, szkr. *vēda* (= *vajda*) nem azért = tudok, mert tulajdonképen = láttam, mutatja szkr. (alak szerint is praesens) *vēdmi*, mely mégis = tudok, nem pedig = látok. Azon elemek, melyek a perfectumi alakot képezik, magokban nem fejezhetek ki időt, mert más functiókban is találkoznak, nem jelentvén időt. De kifejezték az igefogalomnak oly módosítását, melyből ráértés által könnyen az idő-viszony mellékfogalma keletkezhetett. Többek között illusztráló például a szskr. -*tászmi*-féle *futurumot* hozom föl, p. o. *dátászmi* (e helyett: *dátár aszmi*) mi alak szerint nem egyéb, mint *dator sum*, plur. *dátárasz* csak *datores*, és mégis *futurumot* jelent. Szóval azt tartom, hogy ἀμφιβέβηκα-ban βέβηκα nem azt teszi, hogy: *mentem*, hanem *megyek*, valamint 221. βεβήκει korántsem: *ment vala*, hanem egyszerű elbeszélő múlt: *mene*, a mint még egyéb homéri helyeken is, hol csak erőltetéssel lehetne jelentés szerint plusquamperfectumnak venni. — 48. v. μετὰ δ' τὸν ἔηκεν. Talán mégis jobb a μετὰ-nak, etymologiai eredetének megfelelőbb jelentését meghagyni: közé (t. i. ő közéjük; hogy kik közé, könnyen képzelhető). Különben e szavakban és a következő versben nem kell okvetlenül „az első lövés“ ábrázolását látnunk: megmondja a tényt egészben és általában, a melynek aztán (50—52. v.) némi részletesebb leírása következik. — 55. v. ἐπὶ φρεσὶ θῆκε. „E dativus úgy magyarázható, hogy a görög a mozgást már befejezettnek gondolja magának és a mozgásra következő nyugvást anticipálja.“ Ennél bár másutt is alkalmaztatni szokott magyarázatnál sokkal egyszerűbbet és igazabbat talál vala Th. úr, ha arról emlékezik, mit maga (8. v.) a görög dativus eredeti jelentéséről és a hová-kérdésre is felelhetéséről mond. Egyébiránt nem igen látjuk, hogy az ἐπὶ φρεσὶ θῆκε miként zárja magában „a meghagyás fogalmát“; a magyar (?) „szívemen fekszik“ sem látszik idevalónak.

Nem tehetnek s nem tesznek ama szavak egyebet, mint ezt : *φρέ-
νεις*-eire tevė, azaz : eszébe adá, juttatá (sie gab es ihm in den
sinn), s így megindítá őtet. „Mert őtet indítá meg arra H.“ —
57. v. *ἤγερθεν* jobban volna fordítva „gyűltek vala“ által, mint „gyű-
lének“ által. Azt tudjuk, hogy a homéri nyelvben még nincsenek
úgy kifejlődve a görög igeidők jelentései, mint a későbbi attikai
nyelvben ; de meg ebben is tudjuk, hogy az aoristus akárhányszor
ott is áll, hol mi plusquamperfectumot várunk. — 58. v. *τοῖσι δ' ἀνισ-
τάμενος μετέφη* . . . Th. úr így fordítván „közöttük föllállván (felkel-
vén)“, az *ἀνιστάμενος*-ra vonatkoztatja a *τοῖσι*-t. De joggal kérdez-
hetjük, vajjon nem inkább a *μετέφη*-hez tartozik-e *τοῖσι*, ha a 73. vers-
beli hasonszerű e formulát vetjük egybe : *ὁ σφιν ἐν φρονέων ἀγορήσατο
καὶ μετέειπεν*, melynek *σφιν*-jét maga Th. úr is *ἀγ. κ. μ.*-hez tartozónak
mondja. V. ö. II. X, 240. *τοῖς δ' αὖτις μετέειπε*. A *μετέφη*-t is szorosab-
ban így lehetne fordítani : közéjük, azaz : hozzájuk szóla. — 60. v.
φύγοιμεν „óhajtó mód a lehetőség kifejezésére.“ Még pedig így for-
dítanám az *εἰ κεν θάνατον γε φύγοιμεν*“-t : „ha ugyan elkerüljük a ha-
lált“, arra figyelmeztetvén, hogy még többször látszik a mi *ha ugyan*-
unk a homéri *εἰ κεν*-nek megfelelni (v. ö. 128. 420. v.), noha se a *κεν*-
nek, se az *ugyan*-nak igazán mivoltát nem tudjuk. — 61. v. *εἰ δὴ . . .
δαμῆ*. Nem jól fordítja magyarázó úr : „*ha csakugyan* megdönt.“
Nyilván ez kell : „*miután* = minthogy, a mint látjuk, ez meg ez tör-
ténik. A megfelelő latin *siquidem*-nek is lehet ilyen jelentése. — 76.
v. *σύνθεο*. Még sem egészen helyes e magyarázatja : „szedd össze
magadat, azaz, légy figyelmes“, mert itt hozzá kell érteni a másutt
ki is tett accusativusi tárgyat is. Így talán helyesebben : szedd
össze magadban, azaz : vedd jól eszedbe, értsd meg jól. — 95. v.
„*mutató* mondatba való átmenet. „Tán így akart volna lenni : *önálló*
vagy *független* mondat. — 100. v. *πεπίθοιμεν*. „Homérnál a cselekvő
s középidomú 2. aoristus *gyakran reduplicatiót* kap.“ Ez nem jól van
grammaticae mondva, mert nagyon is félre lehet érteni. Nem a homéri
nyelv szeszélye az oka ilyen reduplicatiós aoristusoknak, hanem azért
vannak, mert létezik a görögségben egy meghatározott szám igeiken
előforduló reduplicatiós aoristus-képzés, melynek mása a szanszkrit-
ban is megvan. Ide tartozik maga az *εἰπεῖν* aoristus is, mely *έπειν*,
azaz *γεγεπειν*-ből lett, augmentummal *έειπον*, azaz *έ-γειπον*, *έ-γεγεπον*,
(szkr. *a-vócsam*, azaz *a-vaucsam*, ebből : *a-vavacsam*). — 123. v. *γάρ*
nem adhatja okát a *φιλοκτεανώτατος πάντων*-nak, mert akkor is meg-

volna, ha ez a közbevetett vocativus elmarad. Okát adja annak, a mit Achilles nem mond, de igen könnyen lehet érteni indulatos beszéde elébe: hogy mondhatod ezt, mi jut eszedbe? — 197. v. *σὴ δ' ὀπιθεῖν* „hátról oda álla.“ Inkább így: hátul megállá, azaz: mögötte megállá. — 205. v. A „garázdálkodás“ aligha megfelel a görög *ὑπεροπλή*-nek. — 210. v. „Az abbahagyást valamivel fölhagyást jelentő igék genitivussal állanak.“ Ezen szabályt is jobban kell formulázni: hiszen *ἔγω* is abbahagyást jelentő ige. — 207. v. *εἴ κε πίθηαι*. Th. úr a szokott *πειρώμενος* (itt *πειρωμένη* kellene) közbeértésével magyarázza. Erre tulajdonképen nincs szükség. Az *εἴ κε*-t itt is *ha ugyan*-nal lehet fordítani: ha ugyan szómat fogadnád. Csak így is *ὁ πάνσοφα τὸ σὸν μένος*. — 213. *καὶ τρεῖς τόσσα* „háromszor is annyi.“ Inkább így: „akár háromszor annyi.“ — 221. v. *βεβήκει* v. ö. fentebb 37. v. *ἀμφιβέβηκας*-ról. — 257. A *πυθόιατο*-tól függő *σφῶν μαρναμένων* nem azt teszi: „hogyan czivakodtok“, hanem ezt: (megtudnák azt), *hoggy* czivakodtok, még pedig *τάδε πάντα*. Különség van a kettő között. — 271. v. *καὶ ἔμ' ἀντόν*. Jobban kifejezi a magyar: *εγυμαγαμρα*, vagy csak *magamra* is. — 283. v. *Ἀχιλλῆι χόλον*. E dativust az „ellenséges érdeklés“ dativusának mondja magyarázó úr. Jó-e vagy rossz e név, azt nem vitatjuk, csak az a baj, hogy mellette a „barátságos érdeklés“ dativusa is fog kelleni; ne szaporítsuk a mesterséges elnevezéseket, melyekkel utólvégre mégsem magyarázunk semmit. A dativus itt nem egyéb, mint az irányhatározó locativusi dativus: a harag Achillesre, Ach. ellen való h. — 292. v. *προθέουσιν*, *habár* = *προιθάσιν*, de épen azért nem jelentheti ezt: „megengedék.“ Egyszerű és igen alkalmas értelme, melyet az etymológiából kivehetünk ez: eleibe teszük (t. i. mint föladatot, mintegy: tisztet). Agamemnon ezt akarja mondani: ha az istenek ötet *αἰχημητής*-szé tették, azért még nem rendelik arra, hogy itt *ὀνειδέα* beszéljen. — 298. v. „a leányért, t. i. Chryseisért.“ Tévedésből itt Chryseis csúszott ki Th. úr tollából, Briseis helyett; csak ezt értheti Achilles. — 299. *γε* „rendesen azon szó után áll, melyhez tartozik. Itt előtte áll.“ Tehát *δόντες*-hoz tartoznék *γε*, nem *ἀφέλισθε*-hez, melyhez mégis az *ἔγχεσις* köti. Bajos elhinni, nincs is úgy. — 306. v. *νῆες εἴσας*. Nincs eléggé megokolva e magyarázat: „szépen épített, diszes hajók.“ Mert nagyon sokat hozzá pótol a 468. vershez adott magyarázat: „egyenlő azzal a minék lennie kell, azaz jeles, szép.“ — 309. v. Nem az *εἰςβαίειν* praesensalakra kell vala ráfogni a „hajóra szállit“ jelentését,

mely csak az I. aoristust illeti; és bizonyosan ebben is causativ képző lappang, melyből a causativ jelentés ered. — 315. v. τέλος „meglevés, valosulás.“ Inkább végbemenés-nek mondhatta volna, v. ö. az idézett τέλος γάμοιο. Egyébiránt τελέεις nyilván vox sacrificalis, melynek különösebb jelentése is lehet, mint a „sikerés, hatásos.“ — 342. τοῖς ἄλλοις. οἱ ἄλλοι nem „mások“; a „másokról“ csak fordítás, nem magyarázat. — 357. v. πότνια. „A szanszkrit *patnya*.“ Nem így, hanem *patní*, mely femininumi alakot a görög épen úgy told meg *α*-val, mint p. o. a part. perf. act. fem. végzete a szkritban *usí*, a görögben meg *-νῖα* (ebből : *-υσια*). — 361. v. ἔκ τ' ὀνόμαζεν. Aligha helyes ez : „s megnevezé őt.“ Érti magyarázó a τέκνον megszólítást. De lásd, p. o. Od. X, 319., hol semmi ilyesmi a következő versben. Az ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν csak olyan bő kifejezés, milyen φωνήσας... προσηύδα az ἀμειβόμενος προσέειπεν s egyebek. — 416. ἦσθαι „tulajdonképen *ül*ni.“ Hozzá tehetjük, hogy itt is az, és nem : „meglenni valahol.“ V. ö. 421. παρήμενος. — 459. ἀέρονσαν. Nem „fűlhúzák“ az ige értelme, hanem : *hátra* húzák (t. i. az áldozó állatnak fejét). — 572. v. ἦρα „kedvest *ΑΡΩ* gyökből, tehát a valamihez illeszkedés és simulás fogalmát fejezi ki, valamint nálunk a szor (= sor) és szerkeszt-tel rokon szeret ige is.“ Már az ilyen problematikus magyar hasonlatokat nem szeretjük a Homérhoz való magyarázatokban, se másutt nem; az ἦρα-t itt egy némiképp összehangzó gyökből látjuk származtatva (a mi magában igen könnyű) a nélkül, hogy magyarázó a szóképzésről számot adna (a mi már nem olyan könnyű — de grammaticusnak csak úgy szabad szavakat származtatni).

Th. úr iskolák számára írt, s kivált ilyen könyvben kell okserű és következetes helyesírás is. Ne írjunk tehát ilyen könyvben : *így, ír, bírod*, amint, amellet stb. — Némely terminus grammaticus új magyarítása fog föltűnni, ilyen : *hangdagály, hangapály* (arsis, thesis), miket nem mernénk föltétlenül ajánlani. Végre többhelyt úgy látszik, hogy Th. úr a különösen magyarázó jegyzetekben szokott, és kivált iskolának szánt könyvben megkivántató önmagáról-nem-szólás ellen vét, s bármennyire tiszteljük különben Th. úrnak volt tanárai és barátai iránt való kegyeletét és szeretetét, mégis illendőbb izlésnek tartjuk, ha azt másutt fejezi ki, mint holmi száraz (és száraznak lenni tartozó) idézetekben, melyeket az által legkevésbé sem érdeklett tanuló fog olvasni.

Ezen kifogásaim, melyeknek közlésével magyar iskolai irodal-

munk ügyének tartoztam, cseppel se kisebbsíték Th. úrnak egyéb sok talpraesett, és dicséretes szorgalommal dolgozott magyarázatának becsét; a ki csak közelebről megnézte jelen könyvecskéjét, meg lesz győződve, hogy Th. úr e téren még sok érdemet szerezhet magának, még pedig legelőször, ha, a mint reménylhetni, az Iliásnak, jobban a tanulók szükségeire számított kiadását folytatja.

BUDENZ JÓZSEF.

KÖNYVJELENTÉSEK.

A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából készítették *Czuczor Gergely* és *Fogarasi János* Magyar T. Akad. rendes tagok. Első kötet I. és II. füzet. Pesten, Emich Gusztáv magyar akad. nyomdásznál. 1862. Mindenik füzet ára 1 for. új pénzben. Az I. füzet 1—320 lap. a II. füzet 321—640. lap. Az *A* betű 361 hasábos lapot foglal el; az *A*-ban van 2792, az *Á*-ban 1684, mindkettőben összesen 4476 czikk. — Az utolsó lap *Be-risz* czikkkel végződik.

MAGYAR AKADEMAI ÉRTESÍTŐ. *Új Folyam. A Nyelv- és Széptudományi osztály Közlönye.* Az Akadémia rendeletéből szerkeszti *Toldy Ferencz*. Második kötet. Pest 1861—62. Eggenberger Ferdinánd Magy. akad. Könyvtárosnál. Előfizetési ára 3 új for.

CHRESTOMATHIA FENNICA. — FINN OLVASMÁNYOK a finn nyelvet tanulók számára. Szerkeszti *Hunfalvy Pál*. A Magyar Akadémia kiadása. Pesten 1861. Eggenberger Ferdinánd akad. könyvtárosnál. I—X, meg 1—580 lap. A *gyakorlati Segítő*, mely a szókat elemezi, 93 lapot teszen. Ára 3 for. új p.

ABUSKA, Csagataj-török Szógyűjtemény. Török kéziratból fordította *Vámbéry Ármin*; előbeszéddel és jegyzetekkel kísérte *Budenz József*. A Magyar Akadémia kiadása. Pesten 1862. Eggenberger Ferdinánd akad. könyvtárosnál I—XXII meg 1—108 lap. Ára 1 for. új p.

A

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

a folyó 1862-ik évre, **három 10 íves füzetben** jelennek meg; az első most adatott ki, a második septemberben, a harmadik decemberben fog megjelenni. A nyelvostályi bizottság nem akart előbb előfizetési hírdetést kibocsátani, míg az első füzetet nem adhatja az előfizetőknek. Az immár megjelent.

A **Nyelvtudományi Közlemények** „Értekező Rész“-ében azon értekezések vannak, melyek az akademia és a bizottság üléseiben felolvastattak vagy tárgyalattak, „Ismertető Rész“-ökben pedig tudósítások lesznek a bizottság üléseiről és könyvismertetések úgy a bel- mint a külföldön megjelent nyelvtudományi munkákról; ennél fogva ezen „Ismertető Rész“ elfogad akárkitől bírálatokat és ellenbírálatokat.

Az előfizetési ár a 30 nagy rétti ívet tevő **három füzetre** csak **három forint**, postai bérmentes szétküldés mellett 3 frt 30 kr. új pénzben.

Az előfizetési pénz alulirthoz küldendő, ki a szétküldés pontosan fogja teljesíteni.

Pesten, 1862. június 5-én.

Eggenberger Ferdinánd,

magy. akad. könyvtáros.

(Barátok terén.)

